

Ключові компетенції в сучасній освіті

Анотація. У статті розглядаються та уточнюються поняття «компетенція», «компетентність» та «компетентісно орієнтоване навчання», виділяються ключові компетенції. Відокремлені особистісні якості, які входять в компетенції та підлягають розвитку у новій парадигмі освіти.

Ключові слова: компетенція, компетентність, ключові компетенції, орієнтовані на освіту.

Summary *The article considers and clarifies the concepts of "competence", "competence" and "competence-oriented learning", highlights key competencies. Separate personal qualities that are within the competence and are subject to development in the new paradigm of education.*

Keywords: *competence, key competences focused on education.*

Постановка проблеми. Входження України в європейський та світовий простір характеризується співставленням із світовими та європейськими стандартами. Україна формує свою освітню політику, спрямовану на інтеграцію у міжнародне співтовариство. Це спричинює необхідність перегляду й реформування системи освіти, оскільки вона не відповідає вимогам сучасного суспільства.

Одним з інноваційних підходів стало компетентісно орієнтоване навчання, яке, перш за все, воно пов'язане з опануванням знань, умінь та навичок, спрямованих на здійснення певної діяльності. Тому виникає потреба обґрунтувати і класифікувати необхідні фахівцю компетентності для гармонійної взаємодії з соціальним та природним довкіллям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчально-виховного процесу і потребує трансформації змісту освіти [9].

І.О.Зимня вважає, що компетентнісний підхід в освіті ґрунтується на категоріях «компетенція», «компетентність» та похідних із них, але не всі дослідники проводять чітку межу між ними [9].

Ідеї компетентнісно орієнтованої освіти є предметом наукового пошуку багатьох вчених (І.Зімня, В.Сергєєв, А.Хуторський та ін.) [3; 10; 13]. Аналіз сутності зазначеного феномена, характеристики його складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О. Локшиної, О. Пометун, В. Свистун, В. Ягупова; уміння вчитися як ключова компетентність, що характерна для загальної середньої освіти, розкрита О. Савченко; сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувалися О. Овчарук, Я. Кодлюк, К. Корсаком [1].

На думку автора, завдання освіти - допомогти учням самостійно вирішувати проблеми в незнайомих ситуаціях. Компетенції і включають в себе внутрішню мотивацію особистості, ціннісно-сміслову та емоційне ставлення до діяльності.

Метою дослідження є визначення суттєвих ознак понять «компетентність», «компетенція» та «ключові компетенції» на основі аналізу наукових досліджень провідних вітчизняних та іноземних науковців у галузі освіти.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, наведемо визначення термінів «компетенція», «компетентний», «компетентність». Думок з цього приводу існує досить багато, тому розглянемо деякі з них.

В сучасному тлумачному словнику знаходимо таке визначення: «компетенція – добра обізнаність у чомусь; загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях і здібностях, які набуті завдяки навчанню; кваліфікованість; здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання; вміти мобілізувати в даній ситуації здобуті знання і досвід» [2].

Компетентність у перекладі з латинської «competentia» означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентна в певній сфері людина має відповідні знання та здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній.

Отже, компетенція - соціальна вимога до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Компетентність - володіння учня відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до предмета діяльності; особистісна якість учня, що вже відбулась, і мінімальний досвід діяльності в заданій сфері.

За І.О.Зимньою, компетенції – це деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення: знання, уявлення, програми дій, систем цінностей та відносин, які потім виявляються у компетентності людини [3].

І.С. Сергєєв і В.І.Блінов розглядають компетентність як готовність до мобілізації знань, умінь та зовнішніх ресурсів для ефективної діяльності у конкретній життєвій ситуації, а компетентнісний підхід в освіті як орієнтацію навчального процесу на формування певних компетенцій [11] .

О.О.Іванова вважає, що компетенція об'єднує традиційні знання, уміння і навички з особистісними особливостями школяра, з його самоусвідомленням, рефлексією під час пізнавальної діяльності. Компетентність - сукупність знань, умінь, навичок та відносин, пов'язаних із предметом вчення, що дозволяють виконувати цілеспрямовані та результативні дії [4].

Згідно думки провідних українських науковців, компетентність вміщує в себе не тільки професійні знання, навички і досвід у спеціальності, але і ставлення до справи, позитивні схильності, інтереси, здатність ефективно використовувати знання й уміння, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату [1].

О.Хуторський вважає, що компетенція – це готовність використовувати засвоєні знання, уміння і навички, а також способи діяльності в житті для вирішення практичних і теоретичних завдань [13].

В Україні існує перелік основних компетенцій, які закріплені у законодавчому порядку: вільне володіння державною мовою здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними – мовами математична компетентність компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій інноваційність інформаційно-комунікаційна

компетентність навчання впродовж життя підприємливість та фінансова грамотність громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробутом та здоровим способом життя, усвідомленням рівних прав і можливостей культурна компетентність екологічна компетентність інші компетентності, передбачені стандартом освіти [2].

Спільними для всіх компетенцій є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати свою думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, вирішувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими [2].

На думку автора, компетенції – це сукупність знань, умінь та досвіду у певній галузі діяльності та розуміння особистістю цінності цієї діяльності.

Дослідники пропонують трирівневу ієрархію компетентностей:

- ключові компетентності - відносяться до загального (метапредметного) змісту освіти;
- загальнопредметні компетентності - відносяться до певного кола навчальних предметів та освітніх галузей;
- предметні компетентності - частки стосовно двох попередніх рівнів компетентності, що мають конкретний опис і можливість формування в рамках навчальних предметів [8].

Щодо ключових компетентностей в освіті, то мова йде про загальні здібності та вміння, що дозволяють людині розуміти ситуацію і досягати результатів в особистому та професійному житті в умовах зростаючого динамізму сучасного суспільства. Вони є універсальними ментальними засобами, методами, прийомами досягнення значимих для людини цілей і становлять основу життєдіяльності людини. Опанувати ключові компетенції повинен кожен член суспільства. Їхнє засвоєння забезпечує функціональну

грамотність, а вона у свою чергу – соціалізацію, потенційну ефективність у професійній діяльності.

За О. Пометун, система компетентностей в освіті складається з таких груп: ключові – тобто міжпредметні, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв’язуючи відповідні проблеми; загально-галузеві - їх набуває студент упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі; предметні компетентності – їх набуває студент упродовж вивчення того чи іншого предмету [1] .

У робочій програмі Європейської Комісії «Ключові компетентності для навчання протягом життя. Європейська довідкова система» визначено вісім груп ключових компетентностей, кожна з яких включає визначення, а також перелік відповідних знань, вмінь і цінностей. Таким чином, до переліку категорій ключових компетентностей відносять: спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, математичну компетентність і базові компетентності у галузі науки і техніки, цифрову компетентність, вміння вчитися, міжособистісну, міжкультурну і соціальну компетентності, громадянську компетентність, підприємливість, культурне вираження [2].

Вітчизняні дослідники виділяють такі ключові компетентності: інформаційну, соціально- психологічну, громадянську, комунікативну, методологічну, життєву, професійну, психологічну (рефлексивну) [6, с.49].

На думку О. Пометун, основні ознаки ключових компетентностей: поліфункціональність; надпредметність і міждисциплінарність; багатомірність; забезпечення широкої сфери розвитку особистості [1].

Зазначимо, поняття «ключова компетентність» фіксує певний рівень знань, умінь, навичок, які можна застосовувати в будь-якій сфері діяльності. Кожна з таких компетентностей передбачає комплексне оволодіння освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер.

До ключових освітніх компетентностей відносять [2]:

1. Ціннісно-смилова компетентність, яка по в'язана з ціннісними орієнтирами учня, його здатністю бачити та розуміти навколишній світ, орієнтуватись у ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, творчу спрямованість, уміти вибирати цільові та значеннєві установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення. Дана компетентність забезпечує механізм самовизначення учня в ситуаціях навчальної й іншої діяльності.

2. Загальнокультурна компетентність узагальнює коло загальних питань, в яких учень повинен бути добре обізнаний, мати пізнання та дуже широкий досвід діяльності. До цього відноситься досвід засвоєння учнем наукової картини світу, що розширюється до культурологічного й загальнолюдського розуміння світу.

3. Навчально-пізнавальна компетентність - це сукупність компетентностей учня у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи логічної, методологічної, евристичної, загальнонавчальної діяльності, співвіднесеної з реальними об'єктами, які пізнаються учнем. У рамках даної компетентності визначаються вимоги відповідної функціональної грамотності: уміння відрізнити факти від домислів, володіння вимірювальними навичками, використання ймовірнісних, статистичних та інших методів пізнання.

4. Інформаційна компетентність. За допомогою реальних об'єктів й інформаційних технологій формуються вміння самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати та передавати її. Дана компетентність забезпечує навички діяльності учня стосовно інформації, що міститься в навчальних предметах та освітніх галузях, а також у навколишньому світі [2].

5. Комунікативна компетентність включає знання необхідних мов, способів взаємодії з оточуючими й окремими людьми та подіями, навички роботи у групі, відігравання різних соціальних ролей у колективі. Учень має вміти презентувати себе, написати лист, анкету, заяву, поставити запитання, вести дискусію й ін.

6. Соціально-трудова компетентність означає володіння знаннями та досвідом у сфері громадянсько-суспільної діяльності, у соціально-трудовій сфері, у сфері сімейних стосунків та обов'язків, у питаннях економіки та права, у галузі професійного самовизначення. Учень опановує мінімально необхідні для життя в сучасному суспільстві навички соціальної активності та функціональної грамотності.

7. Компетентність особистісного самовдосконалення спрямована на засвоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки. До даної компетентності відносяться правила особистої гігієни, турбота про власне здоров'я, статева грамотність, внутрішня екологічна культура. Сюди ж входить комплекс якостей, пов'язаних з основами безпечної життєдіяльності особистості [2].

Висновки. На основі проаналізованих психолого-педагогічних джерел з питань компетентнісного підходу в освіті, зроблені наступні висновки:

1. Компетентнісний підхід в освіті – провідна педагогічна категорія, що передбачає ефективне створення певних педагогічних умов у навчально-виховному процесі, які забезпечують формування уміння вирішувати професійні завдання на основі отриманих знань, умінь та навичок.

2. Розгляд аспектів компетентнісного підходу в освіті пов'язаний із функціонуванням таких понять як «компетентність», «ключові компетентності», «компетенція». Необхідність формування школою ключових компетентностей відзначена в концептуальній модернізації вітчизняної освіти.

3. Освітні компетентності відносяться не до всіх видів діяльності, в яких бере участь людина, а тільки до тих, що включені до складу загальноосвітніх галузей і навчальних предметів. Такі компетентності відбиваються предметно-діяльнісною складовою загальної освіти та покликані забезпечувати комплексне досягнення її цілей.

4. Компетенції формуються на особистісній основі: необхідно створити умови для індивідуального розвитку кожного учня; мотивувати учнів до

прояву самостійності, оволодіння компетенціями. Вчитель має бути не лише компетентним у тій чи іншій галузі, а й уміти організувати навчання компетенціям.

5. Формування ключових компетентностей в освіті відбувається засобами освіти. У підсумку в учня розвиваються здібності та з'являються можливості вирішувати в повсякденному житті реальні проблеми. Головне, щоб ці компетенції були актуальними для школярів, студентів та наближати їх до очікуваних результатів.

Список літератури

1. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. Педагогика. 2003. № 10. С. 8-14.
2. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: Монографія / За ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький: ТУП, 2002. 334 с.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. Эйдос: Интернет-журнал. 2006. URL: <http://www.eidos.ru>
4. Иванова Е.О. Компетентностный подход в соотношении со знаниево-ориентированным и культурологическим. Эйдос: Интернет-журнал. 2007. URL: <http://www.eidos.ru>
5. Иванов Д.А. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании. М.: Чистые пруды, 2007.
6. Ключові новації в освіті. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/2018_PRESS.pdf
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О.В.Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
8. Локшина О. Развитие компетентного подхода в образовании Европейского Союза. Шлях освіти. 2007. №1. С. 16-21
9. Сальникова О.А. Ключевые компетенции в современном образовании. URL: <http://www.school2100.com/upload/iblock/b03/b03ad044b21107e7e90bae0f10f3912f.pdf>
10. Сергеев Г.А. Компетентность и компетенции в образовании. Владимир: Изд-во Владимирского гос. Ун-та, 2010. 56с.

11. Сергеев И.С., В.И. Блинов. Как реализовать компетентностный подход на уроке и во внеурочной деятельности. М.: АРКТИ, 2007. 132 с.
12. Тесленко В.И., В.И. Блинов. Коммуникативная компетентность: формирование, развитие, оценивание. Красноярск: Изд-во Красноярского гос. пед. Ун-та, 2007. 93с.
13. Хуторской А.В. Общепредметное содержание образовательных стандартов. М.: Ин-т новых образовательных технологий, 2002. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/2340/>